

Від редакції «ПМ». Щодо номера «Постметодика» з року в рік друкує на своїй обкладинці слова настанови Івана Огієнка про рідномовні журнали: «Кожний свідомий громадянин мусить матеріально й духовно підтримувати свої рідномовні журнали як головні двигуни наукового вивчення й збільшення культури своєї рідної мови».

Цими словами редакція «Постметодики» окреслює завдання читачів і авторів щодо цього: «Постметодика» в колі рідномовних журналів розглядається, говорячи словами Івана Огієнка, як один із головних двигунів наукового вивчення й збільшення культури своєї рідної мови. Із цієї місії журналу й розгортаються форми та способи матеріальної і духовної підтримки журналу його читачами та авторами: це, передусім, написання нових статей, що має оцінюватися з погляду їх сприяння процесам наукового вивчення і збільшення культури рідної мови.

Зазначену настанову запозичено з розділу III «Найперші рідномовні обов'язки КОЖНОГО громадянина» праці Івана Огієнка «НАУКА ПРО РІДНОМОВНІ ОБОВ'ЯЗКИ. Рідномовний Катехизис для вчителів, робітників пера, духовенства, адвокатів, учнів і широкого громадянства» (див. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). Рідна мова / Упоряд., авт. передмови та коментарів М. С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2010. – 436 с. (Бібліотечна серія Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття». Серія 2. «Зарубіжні першодруки». Том 8). – С. 40). У розділі XIII «Учитель і рідна мова» Іван Огієнко вказує, що «Кожний учитель мусить найдокладніше знати науку про рідномовні обов'язки» та «Кожний учитель, що навчає й мови, мусить конче працювати для наукового вивчення своєї рідної мови».

2022 року відзначається 140-річчя від дня народження Івана Огієнка – видатного вченого, богослова, політичного діяча й духовного натхненника та провідника української нації. Вступом до вивчення біографії і творчості Івана Огієнка можуть бути матеріали наукової конференції про нього, що відбулася 18 січня 2022 року в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова.

УДК 94(477)-047.31

НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «ІВАН ОГІЄНКО: «МОСКВА ГНІТИТЬ НАМ ТІЛО І ДУШУ»

Т. В. Мелешенко

Здійснено огляд результатів роботи наукової конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження видатного вченого, богослова, політичного діяча й духовного натхненника та провідника української нації Івана Огієнка. Окреслено внесок Огієнка у відновлення державності України й історичної справедливості, у становлення української освіти, науки, церкви. Висвітлено думки дослідників життя і діяльності Івана Огієнка, зокрема викладено основні тези ключової доповіді доктора філологічних наук, професора Київського національного університету культури і мистецтв, Голови фундації імені Івана Огієнка Миколи Тимошика.

Ключові слова: Іван Огієнко, національна держава, українізація, освіта, державний діяч, релігійний діяч, громадський діяч.

Meleschenko Tetiana. Scientific Conference “Ivan Ohienko: “Moscow Oppresses Our Body and Soul”

The results of the scientific conference dedicated to the 140th anniversary of the birth of the outstanding scientist, theologian, politician and spiritual inspirer and leader of the Ukrainian nation Ivan Ogienko were reviewed. Ogienko's contribution to the restoration of statehood and historical justice, to the formation of Ukrainian education, science, and church is outlined.

The opinions of researchers of Ivan Ogienko's life and activity are highlighted, in particular the main theses of the keynote speech of Mykola Tymoshyk, Doctor of Philology, Professor of Kyiv National University of Culture and Arts, Head of the Ivan Ogienko Foundation, are presented.

Keywords: Ivan Ogienko, national state, Ukrainization, education, statesman, religious figure, public figure.

18 січня 2022 року в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова відбулася наукова конференція «Іван Огієнко: «Москва гнітить нам тіло і душу». До 140-річчя від дня народження видатного вченого, богослова, політичного

діяча і духовного натхненника та провідника української нації». Організаторами конференції виступили кафедра історії України, етнології та краєзнавства історико-філософського факультету, факультет української філології та літературної творчості імені Андрія

Мелешенко Тетяна Володимирівна, кандидат історичних наук, професор кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти, заступниця декана з наукової роботи історико-філософського факультету Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

Малишка, факультет мистецтв імені Анатолія Авдієвського, Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Національна спілка письменників України, Науково-дослідний інститут українознавства МОН України, відділ української етнології, Комітет із присудження премії імені Івана Огієнка, Житомирська обласна рада. Учасниками конференції стали провідні науковці, освітяни, суспільні діячі (фото 1).

Із привітальним словом від імені ректора Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова академіка Віктора Андрущенко виступив проректор із наукової роботи, професор Григорій Торбін, наголосивши на важливості популяризації в Україні особистості Івана Огієнка. Професор Торбін підкреслив, що Огієнку належить величезний внесок у розвиток освіти новоствореної незалежної держави УНР: його заслугою є організація освіти та її українізація. Нині важливо дотримуватися заповідей Івана Огієнка, зокрема тих, що стосуються мови: «Розмовляй у родині своїй тільки рідною мовою. Це принесе тобі правдиву насолоду шляхетного почуття сповнення найбільшого обов'язку щодо свого народу. Хто в родині своїй розмовляє не рідною мовою, той стоїть на дорозі до мовного винародовлення – найбільшого непроценого гріха проти свого народу».

Далі з вітальним словом виступив Голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка Павло Мовчан. За його словами, до українців приходить усвідомлення того, що Іван Огієнко – особистість, причетна до відродження національної української держави, національна величина. Постать Огієнка спотворена радянською пропагандою, його

Фото 1. Відкриття наукової конференції до 140-річчя від дня народження Івана Огієнка. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 18 січня 2022 року

сахалися, а тому його справжнє ім'я треба повертати. «Думки й ідеї Огієнка – це проміння, яке йде на землю. Він дав таку формулу, згідно з якою служити своєму народові – це служити своєму ближньому, зрікатися частини свого і бути тими, хто біля тебе. Потрібно зрікатися свого еґо і ставати цілісними із ближніми своїми, особливо коли ми відроджуємо національну державу, національну церкву й національну освіту», – зазначив Павло Мовчан. Також голова «Просвіти» наголосив, що Іван Огієнко – людина неймовірної сили, яка спромоглася в зрусіфікованому університеті Святого Володимира паралельно розбудовувати український університет. І. Огієнко, на думку П. Мовчана, – надзвичайно просвітлена глибинна людина, про що свідчать його духовні тексти. «Але потрібно докласти зусиль, щоб повернути Огієнка в Україну, бо він фактично ще не повернувся. Ця конференція є дієвим кроком до повернення Огієнка, і такі заходи мають проводитися по всій Україні», – резюмував П. Мовчан.

Також із привітальним словом до учасників заходу звернувся заступник голови Житомирської обласної державної адміністрації Юрій Денисовець, підкресливши, що І. Огієнко – видатний український діяч планетарного масштабу, і жителі Житомирщини пишаються тим, що він народився на цій землі в маленькому містечку Брусилів. І. Огієнку належить значний внесок у відновлення державності й історичної справедливості; він багатогранний геній. Особливий сенс мають його праці, створені ним як митрополитом Іларіоном. «Біля цієї постаті треба об'єднуватися, віддаючи шану. На Житомирщині 2022 рік оголошено роком Івана Огієнка, упродовж цього періоду триватиме просвітницька діяльність, щоб донести здобутки Івана Огієнка українській громаді», – повідомив Ю. Денисовець.

Із ключовою доповіддю конференції «Уроки Івана Огієнка в контексті сучасних проблем українського державотворення» виступив доктор філологічних наук, професор Київського національного університету культури і мистецтв, Голова фундації імені Івана Огієнка Микола Тимошик.

М. Тимошик нагадав, що 2 січня 2022 року відзначається 140 років від дня народження Івана Огієнка, а 29 березня вшановується 50-річчя від дати його упокоєння

(фото 2). Доповідач окреслив складники граней таланту Великого Українця (фото 3): державний діяч (міністр двох міністерств, голова уряду, ректор); учений (історія, філологія, філософія, мовознавство, літературознавство, палеотипія, богослов'я, біблієстика); поліглот (українська, польська, старогрецька, староеврейська, латина, церковнослов'янська, німецька, англійська); релігійний діяч (чернець, архієпископ, митрополит, першоієрарх церкви); громадський діяч («Просвіта», Комітет захисту скитальців, Богословське товариство, Комітет захисту українських студентів у Польщі); професіонал (журналіст, редактор, видавець, перекладач, поет).

Професор М. Тимошик також виокремив **4 центри чину життя і діяльності Івана Огієнка**: українська держава, українська церква, українська мова, українська культура.

Іван Огієнко – реабілітований історією, ушлявлений за кордоном, не пізнаний на Батьківщині – далі у своїй доповіді М. Тимошик розкрив 12 маловідомих епізодів та фактів, пов'язаних із життям і діяльністю видатного українця.

1. Прізвище Івана Огієнка було у списку прізвищ 10 найнебезпечніших для комуністичного режиму осіб поруч із прізвищами Дмитра Донцова, Богдана Лепкого, Сергія Єфремова, Володимира Кубійовича, Володимира Винниченка, Андрія Любченка, Євгена Маланюка, Миколи Хвильового, Спиридона Черкасенка.

До першого, незмінного списку радянського Головліту (Головного управління у справах літератури та видавництва – органу

державного управління Радянського Союзу, що здійснював цензуру друкованих творів і захист державних таємниць у засобах масової інформації в період із 1922 по 1991 рр.), були включені: Іван Мазепа, Симон Петлюра, Степан Бандера. Ці імена були заборонені для згадки без дозволу, їх можна було лише паплюжити негативними демонізованими характеристиками. Радянською пропагандою на професора Огієнка начеплено такі політичні ярлики: «петлюрівський міністр», «варшавський утриманець Пілсудського», «літературний денщик Скоропадського і фашистський запроданець», «запроданець-іуда в рясі митрополита». Причини – діяльність І. Огієнка в «петлюрівському» уряді УНР та його наукові концепції, у яких підважувалися засадничі тези Історії ВКП(б) Сталіна.

2. Життя І. Огієнка мало фатумні «п'ятирічки».

1910 рік – смерть 10-місячного сина Івана Огієнка Євгена. Перед тим – смерть матері. Відмова адміністрації Київського університету щодо вступу в аспірантуру.

1915 рік – І. Огієнко звільнений із роботи в комерційному училищі. Звільнений з університету за сепаратизм.

1920–1921 рік – трагедія Української революції, фактично двічі міністр та головноуповноважений уряду УНР стає безробітним, перебуваючи на лівому, польському, березі Збруча. Початок скитальницького життя І. Огієнка на чужині.

1925–1926 рік – звільнення І. Огієнка від викладання у Львівській учительській гімназії; спроби повернутися в Україну (листи до Агатангела Кримського в Київ).

Фото 2. Ювілейні дати у 2022 році, пов'язані з іменем Івана Огієнка. Слайд із презентації проф. М. Тимошика на науковій конференції «Іван Огієнко: «Москва гнітить нам тіло і душу». Київ, 18 січня 2022 року

Фото 3. Наукові, державницькі й суспільні горизонти діяльності Івана Огієнка. Слайд із презентації проф. М. Тимошика на науковій конференції «Іван Огієнко: «Москва гнітить нам тіло і душу». Київ, 18 січня 2022 року

1932 рік – звільнення від викладання у Варшавському університеті без пояснення причин.

1937 рік – смерть дружини Івана Огієнка Домініки. Рішення Огієнка про постриг у ченці й прощання зі світським життям.

1942 рік – втрата архіву, зібраного в Тарнові, Варшаві й Холмі. Трагедія українців у Холмщині і Підляшші.

1944 рік – тяжка хвороба, дві операції у швейцарській Лозанні. Перший заповіт.

1961 рік – затяжна хвороба. Другий заповіт. Дві операції у Вінніпезі.

1966 рік – знову тяжка, цього разу найтриваліша й остання недуга. Третій заповіт.

1972 рік – кончина.

3. І. Огієнко – українізатор університету Святого Володимира і співторець першого Українського Державного Університету в Києві.

Самочинний перехід приват-доцента повністю зрусифікованого Київського університету Святого Володимира Івана Огієнка на викладання українською мовою спровокував такі події: звільнення Огієнка із цього університету та лист за підписом ректора М. Цитовича (липень 1917) до Тимчасового уряду у Петроград – «Протест Ради університету Святого Володимира проти насильницької українізації Південної Росії»; депутації до гетьмана П. Скоропадського з клопотанням про необхідність українізувати Київський університет.

Наслідок – рішення уряду Гетьманату у серпні 1918 року про створення першого Українського Державного Університету.

М. Тимошик навів два нині мало знані факти, що стосуються цієї історії. Перший факт пов'язаний із тим, що під одним дахом Університету Святого Володимира розміщувалися два державні університети – український і російський. Обидва мали самостійні, незалежні одна від однієї професорські колегії та факультети, а аудиторії закладів розподілялися порівну; бібліотека та їдальня були спільними. Другий факт: спеціально створений комітет для подальшої розбудови Українського державного університету як місце майбутньої дислокації головного його корпусу вибрав недобудоване приміщення артилерійського училища на Солом'янській площі (нині нам Генштаб Збройних Сил України та Військова академія).

4. Іван Огієнко – ректор.

17 серпня 1918 року уряд П. Скоропадського приймає рішення про заснування особливого українського державного університету в Кам'янці-Подільському, і його першим ректором стає професор І. Огієнко. Історичне значення цієї події полягало в тому, що Кам'янець-Подільський державний український університет – це перший вищий навчальний заклад в Україні, створений справді українською владою. (Чужинською владою для денационалізації українців створено низку закладів: Харківський, Київський і Одеський університети – російською владою; Львівський – польською владою, Чернівецький – австрійською владою).

5. Іван Огієнко – міністр двох міністерств.

У січні 1919 року Івана Огієнка призначено міністром освіти Директорії УНР. Із-поміж головних реалізованих рішень нового освітнього міністра такі: українізація навчального процесу по всій державі; звільнення з роботи чиновників, які свідомо чинили цьому процесові спротив; прийняття в січні 1919 року Закону про державну українську мову в УНР; затвердження 17 січня того ж року правописного кодексу для обов'язкового вжитку в усій Україні (в історію нашої мови цей кодекс увійшов як «Правописна система проф. І. Огієнка 1918–1919 років»); виділено значні грошові субвенції для видання підручників українською мовою; 15 січня 1919 року створено Український національний музей. Упродовж 15 вересня 1919 року – 30 вересня 1922 року Іван Огієнко працював на посаді міністра культур (ісповідань).

Тональність і стиль документів за підписом міністра І. Огієнка відзначалися толерантністю, розважливістю, послідовністю й аргументованістю, рішучістю та принциповістю, мали чітко окреслене спрямування на українізацію.

6. Іван Огієнко – автор сценарію Свята Злуки 22 січня 1919 року.

Іван Огієнко став автором сценарію свята Акту злуки ЗУНР і УНР в єдину соборну Українську державу та розпорядником цього свята відповідно до уповноваження Ради Міністрів Директорії УНР. Рада міністрів на внесення Івана Огієнка ухвалила, а Директорія УНР затвердила закон: вважати день 22 січня на вічні часи державним святом в Україні.

7. І. Огієнко – виконувач голови уряду УНР.

Від 15 листопада 1919 року, після від'їзду Директорії УНР з Кам'янця-Подільського, І. Огієнко став головноуповноваженим уряду. Чому вибір випав саме на нього? Із двох причин: Іван Огієнко був єдиним позапартійним міністром та мав добре відоме професорське ім'я.

Якими були наслідки праці І. Огієнка на цій посаді? М. Тимошик відзначає такі. Діяльність УНР було продовжено ще на 8 місяців: працювали українські державні установи, банки, фабрика цінних паперів, освітні заклади (школи, училища, університет), виходили урядові газети (щоденна «Наш шлях»), тривав процес відродження української церкви, ширилася наукова й культурно-освітня праця.

8. І. Огієнко – ініціатор Томосу для УАПЦ.

У грудні 1917 року І. Огієнко виступив на Українському церковному соборі й висловив ідею, що українцям треба не українізувати церкву, а відмосковлювати, бо це наша церква, яку витравила Москва і її треба поновити.

У 1918 році І. Огієнко зробив спробу перекласти Святе Письмо в Кам'янець-Подільському університеті, де створив комісію з перекладу книг Святого Письма.

У 1921 році, проживаючи в м. Тарнів (Польща), заснував «Видавництво Української Автокефальної Церкви», яке випускало брошури і невеликі за обсягом книги, автором яких був сам І. Огієнко. Також І. Огієнко організував видання звернення «До Його Святості, Найсвятішого Патріарха Царгородського, Архієпископа Нового Риму» (двома мовами – українською і французькою), наклад 300 прим.; формування окремої делегації від уряду і церкви, на що було постановле-

но виділити зі скарбниці 300.000 польських злотих; лист до Царгорода № 633 (20 квітня 1921 р) за підписом міністра Огієнка.

9. Драма особистого життя Івана Огієнка.

Дружина Івана Огієнка – Домініка Литвинчук – проживала на сусідній вулиці Брусилова, за віком була меншою від чоловіка на 2 дні. Хрестилися й вінчалися Іван та Домініка в церкві, яку знищили більшовики і яка тепер відроджується. 1936 року Домініка захворіла, 17 місяців не встаючи з ліжка. Поховали її на Волоському православному цвинтарі Варшави, що в середовищі української еміграції називається «На Волі».

6 жовтня 1940 року І. Огієнко написав своє прощальне звернення: «Пробачте мені все! Відходячи від світського стану й стаючи ченцем, звертаюся до всіх з гарячим проханням пробачити мені всі мої провини, вільні й невільні. Які я кому заподіяв був чи то словом, чи то ділом, чи то думкою. Незабаром перестану бути Іваном Огієнком, а стану смиреним ченцем, горливим богомольцем за кращу долю українського народу. А тому вдруге й утретє уклінно прошу всіх ласкаво пробачити мені все, в чому тільки я прогрішився коли перед ким. Проф. Д-р Іван Огієнко».

10. І. Огієнко – ідеолог українського православ'я.

31 серпня 1941 року створено «Меморіал про майбутній устрій Української Православної Церкви» І. Огієнка. Найголовніші постулати цього документа: православна церква має взяти пряму участь у відновленні української державності; на чолі Української держави має стати лише така особа, яка глибоко шанує релігійні й історичні традиції; представники державної і церковної влади в Україні негайно мають звернутися

Рис. 1. Книги професора М. Тимошика, присвячені Іванові Огієнку

до Царгородського патріарха з обґрунтуванням необхідності канонічного визнання УАПЦ, проголошеної законом уряду УНР 2 січня 1919 року.

І. Огієнко наголошував на необхідності активізації процесу українізації УПЦ (головне – не переведення богослужб на українську мову, а дерусифікація всього церковного життя).

11. Заповіт І. Огієнка – із двома умовами.

Згідно з останнім Заповітом І. Огієнка, (юридично оформленим 15 квітня 1967 року англійською і французькою мовами), необхідно передати на Батьківщину архів, життєве особисте надбання І. Огієнка за двох умов: коли Україна буде вільною і коли буде вільною її церква.

12. Видавничий проєкт Фундації ім. митрополита Іларіона (Огієнка) «Запізніле вороття» (автор проєкту і виконавець – проф. М. Тимошик): видано 5 книг про І. Огієнка (рис. 1).

Погляди Івана Огієнка на проблеми культуротворчого процесу в Україні розкрив у своїй доповіді доктор педагогічних наук, професор, член НАПН України, заступник голови ВУТ «Просвіта» імені Тараса Шевченка Георгій Філіпчук. Доповідач висловив думку, що І. Огієнко – це велет думки, і якщо українці не зможуть поширювати його спадщину, то їхня дорога буде в нікуди. В Огієнкові тече козацька кров: його глибинний корінь – із шевченкового краю, із гайдамацько-козацького краю. Прадід Івана Огієнка Максим Огієнко був учасником Кліщинського повстання 1767–1770 років, після якого його родина мігрувала до Брусилова. «Ідеї І. Огієнка мають стати основою реформ, народ повинен знати про Україну, українську історію, культуру, українство загалом. Потрібно запроваджувати українознавство, а не викорінювати його. Необхідні ідеологічна, теоретична й практична українізація школи та освіти. Проблеми патріотизму також на часі. У наукових виданнях варто пропагувати Огієнкові цінності, його силу правди, оскільки це сформує необхідний світоглядний варіант бачення нашого українського суспільства», –

наголосив Г. Філіпчук. На його переконання, саме Іван Огієнко заклав підвалини формування національної свідомості, громадянськості, патріотичності, а тому всім поколінням українців треба читати його слово.

Доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії світового українства Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Володимир Сергійчук висвітлює питання відродження Української православної церкви в таборах переміщених осіб у окупаційних зонах Західної Німеччини.

Кандидат філологічних наук, професор, завідувачка кафедри культури української мови факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Світлана Шевчук представила виступ на тему «Життєпис становлення української мови Івана Огієнка», підкресливши, що лінгвістична спадщина І. Огієнка розкриває історію становлення української мови: «Огієнко говорив, що спільної руської мови ніколи не було і українська мова ближче не до російської, а до сербської. Він вивів власну концепцію розвитку української мови, спираючись також на дослідження історії та археології».

Поетичну спадщину І. Огієнка, яка є не надто відомою і дослідженою, розкрив доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури факультету української філології імені Андрія Малишка Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова Володимир Погребенник у доповіді «Творчий осяг Івана Огієнка: поема «У муках конання».

Низка інших дослідників та дослідниць виступила з доповідями, розкриваючи багатогранність особистості Івана Огієнка.

Переглянути запис конференції можна на ютуб-каналі «Просвіта ТБ» за хештегом #ПросвітаТебе: https://www.youtube.com/watch?v=OD_oL4aWc6w (назва: Наукова конференція до 140-річчя від дня народження Івана Огієнка 18.01.2022).

Цитувати: Мелешенко Т. В. Наукова конференція «Іван Огієнко: «Москва гнітить нам тіло і душу» / Т. В. Мелешенко // Постметодика. – 2022. – № 1–2. – С. 97–102.

© Т. В. Мелешенко, 2022. Стаття надійшла в редакцію 3.02.2022. ■